

DEN LITTERÆRE NOBELPRIS OG FILOSOFERNE,
MED SÆRLIGT HENBLIK PÅ
HARALD HØFFDINGS KANDIDATUR 1911-16

AF

AAGE JØRGENSEN

De fem klassiske Nobelpriser – kemi, fysik, fysiologi eller medicin, litteratur, fred – blev som bekendt uddelt for første gang i 1901. Økonomiprisen er tilkommet i 1968 og finansieret af den svenske rigsbank.¹

At netop disse priser – men ikke priser i f.eks. matematik eller musik – eksisterer, beror på Alfred Nobels beslutning og blev bragt til offentlig kundskab via hans testamente. Man kan naturligvis fundere over, hvorfor Nobel valgte at tilgodese netop disse områder, – måske endda undre sig over, at dynamittens opfinder indstiftede en fredspris og tilmed lod det være op til det norske Storting at beslutte, hvem den skulle tildeles.² Men man kan også simpelthen tage ad notam, at således er det, og vende sig mod spørgsmålet, hvorfra pengene stammer, – den meget store og stedse voksende pengesum, der administreres af Nobelfonden, og hvis renter udgør priserne.

¹ Nogle vigtige værker om Alfred Nobel og Nobelprisen: Mogens Boman: *Nobel*, 1996; Gunnar Brandell, Tore Browaldh, Gunnar Eriksson, Sigvard Strandh & Sven Tägil: *Nobel och hans tid. Fem essayer*, Stockholm 1983; Burton Feldman: *The Nobel Prize. A History of Genius, Controversy, and Prestige*, New York 2000; Agneta Wallin Levinovitz & Nils Ringertz (red.): *The Nobel Prize. The First 100 Years*, London 2001; W. Odelberg (red.): *Nobel. The Man and His Prizes*, 3. forøgede udg., New York/London/Amsterdam 1972; Ragnar Sohlman: *Ett testamente. Hur Alfred Nobels dröm blev verklighet*, Stockholm 2001 (1. udg., 1950); Sigvard Strandh: *Alfred Nobel. Mannen, verket, samtiden*, Stockholm 1983. – En god introduktion er: Alfred Nobel. Mennesket, testamentet og priserne, i Henry Nielsen & Keld Nielsen (red.): *Nabo til Nobel. Historien om tretten danske Nobelpriser*, 2001, s. 22-51 og 501-03. (I det følgende: *Nabo til Nobel*.)

² Utvivlsomt ønskede Nobel på denne vis at mindske de politiske spændinger mellem Sverige og Norge frem mod Unionsopløsningen i 1905. Men generelt var han optaget af tidens fredsbestræbelser, bl.a. under indtryk af den østrigske fredsaktivist Bertha von Suttner, som han nærrede et varmt venskab til, og som i øvrigt i 1905 modtog Fredsprisen. Jf. Kurt Jacobsen: *Fredsprisen. En oversigt*, i *Nabo til Nobel*, s. 52-74, spec. s. 52-55.

Alfred Nobel var ingeniør og inden for sit felt både en fremragende opfinder og en fremragende forretningsmand. Udgangspunktet for hans succes var – for nu at tage det rent tekniske først – opfindelsen i 1862 af en detonator, der muliggjorde udnyttelse af nitroglycerin som sprængstof. I de følgende år gjorde han mange andre opfindelser og udtog en række patenter og etablerede en række virksomheder. Bl.a. raffinerede han eksplosionsteknikken. Da flydende sprængstof selvfølgelig er upraktisk, fandt han i 1867 på at lade nitroglycerinen absorbere i en porøs jordart, – og dette er i grunden, hvad vi kalder dynamit. Herfra og til at gelatinere materialet var springet ikke stort, – plastisk sprængstof blev en realitet og en fantastisk succes. Verden befandt sig, skal man huske, midt i den industrielle revolution. Der var et vældigt behov for at bygge veje, jernbaner, tunneler, miner osv., så de flittigt udtagne patenter lod sig hastigt omsætte til en imponerende indtjening. Det ene fabriksanlæg skød op efter det andet, og jo altså på ingen måde blot i Sverige. Der er Bofors stadig et navn inden for våbenindustrien. Den unge leder af dette foretagende, Ragnar Sohlman, blev af Nobel indsat som testamentets eksekutor og indskrev i den egenskab sit navn i Nobelprisens tidlige historie.

Døden indhentede den rastløse, sygeligt nervøse mand i 1895. Han havde et par år inden udfærdiget et testamente, men i dødsåret ladet det erstatte af et på væsentlige punkter ændret og præciseret testamente, som er det, der danner grundlag for Nobelprisen og de statutter, institutioner og procedurer, som knytter sig til den. Ikke alle var imidlertid lige begejstrede. Det tog tre år med usikkerhed og retssager, før den såkaldte kamp om testamentet kunne bringes til afslutning. Det helt afgørende punkt i konstruktionen blev en klar kompetenceadskillelse mellem Nobelfonden, der sørger for den sikrest mulige placering og forrentning af kapitalen, og "de prisuddelende organer," der foretager vurderingerne og suverænt træffer beslutningerne.

Hvad der står i testamentet er i al korthed følgende: (1) priserne skal uddeles "åt dem som under det förlupna året hafva gjort menskligheten den största nytta;" (2) priserne skal gives på den måde, at "intet afseende fästas vid någon slags nationalitetstillhörighet sålunda att den värdigaste erhåller priset antingen han är Skandinav eller ej;" (3) Litteraturprisen uddeles af "Akademien i Stockholm" til den, der har produceret "det utmärktaste i idealisk riktning."

Det er ikke muligt at forstå så forfærdelig meget af Nobelprisens historie, om man ikke gør sig implikationerne af disse testamentariske bestemmelser klart. Jeg vil forsøge at uddybe dette og herunder især holde mig til Litteraturprisen.

Først og fremmest er det naturligvis ikke uden videre let at afgøre, hvilket menneske der inden for "det förlupna året" har "gjort menskligheten den största nytta," og da specielt ikke inden for litteraturen. Derfor blev det allerede i 1900 – i de såkaldte Nobelstatutter – fastslået, at der også kan være tale om at belønne ældre indsatser, hvis rækkevidde er blevet erkendt med en vis forsinkelse. Men

dernæst kan det naturligvis være vanskeligt at afgøre, om den ene eller den anden indsats er til størst nytte for menneskeheden, – hvad der på det litterære område jo vil sige at vælge mellem værker af hver især fremragende forfattere eller at vælge mellem hver for sig fremragende forfatterskaber.

Ordene om, at æren skal tilfalde den bedst kvalificerede, ganske uden skelen til nationalitet, og at skandinaviske kandidater ikke bør have nogen form for forrang, er i praksis også besværlige. Skønt priserne uddeles til individer, er det jo en kendsgerning, at nationerne kappes om dem.

Hvad specielt Litteraturprisen angår, mistænkte mange i starten af århundredet Nobelkomiteen for at have den politik, at prisen på skift skulle tilfalde de større europæiske – ja egentlig vesteuropæiske – nationer, og de facto er prisen aldrig to år i træk gået til forfattere fra én og samme nation.³ For nu slet ikke at tale om, at de to verdenskrige og den kolde krig gjorde Nobelkomiteen sårbar over for beskyldninger for politisk partiskhed.

I øvrigt var det end ikke på forhånd ganske givet, hvad Nobel kunne have ment med "Akademien i Stockholm." Svenska Akademien debatterede, om det kunne og skulle påtage sig opgaven. Talen var jo om et traditionelt akademi, som efter det franske forbillede røgtede sproget og udgav en ordbog, – objektivt set var det slet ikke rustet til at løse opgaven. Ved afstemningen var der dog stort flertal for at påtage sig den, og ikke mindst ud fra den betragtning, at det ville give Akademiet en enorm prestige. Rent bortset fra, at Nobel jo fordrerede, at der skulle foreligge en ideal tendens, for at honorering med Nobelpris kunne komme på tale, – og Akademiet eller i hvert fald nogle af dets toneangivende medlemmer ville gerne bidrage til, at idealiteten fik bedre vilkår i verden. Spørgsmålet om, hvordan udtrykket "idealisk retning" skulle forstås, kom til at spille en ganske afgørende rolle. Kjell Espmark, den nuværende formand for Nobelkomiteen, har anlagt det synspunkt, at Litteraturprisens historie er historien om skiftende fortolkninger af et uklart testamente. Forskydningerne indfinder sig, rimeligt nok, i forbindelse med større udskiftninger i Nobelkomiteen.⁴

Procedure

Hvordan skal man som forfatter bære sig ad med at få tildelt Nobelprisen i litteratur? Ja, først og fremmest bør man nok koncentrere sig om at skrive litteratur – helst den slags, som vi gerne kalder verdenslitteratur – og i øvrigt helt og holdent overlade alt andet til andre. Proceduren er som følger. Nobelkomiteen, der er det

³ Som et kuriosum kan nævnes, at den danske kritiker Otto Borchsenius engang opfordrede Nobelkomiteen til at koncentrere sig om skandinaviske kandidater frem for "at spille Forsyn for et Par Verdensdeles Digtere og Skribenter" (*Nationaltidende* 14. juni 1911, aftenudg.).

⁴ Kjell Espmark: *Litteraturpriset. Hundra år med Nobels uppdrag*, Stockholm 2001.

organ på fire eller fem af Svenska Akademiens atten medlemmer, som kollegerne har udpeget til at forestå sagsbehandlingen og foretage indstilling til Akademiet, som er det besluttende organ, og som følgelig også kan beslutte noget andet, end komiteen indstiller, – denne komite opfordrer henimod årets udgang en bred kreds af personer og institutioner rundt omkring i verden til at fremsende indstillinger ('nomineringar') vedrørende næste års pris. Indstillingsberettigede er først og fremmest professorer i litteratur og sprog ved nordiske såvel som ikke-nordiske universiteter, samt medlemmer af litterære akademier og videnskabelige selskaber og formænd for repræsentative forfatterorganisationer. Desuden har tidligere prismodtagere samt Svenska Akademiens egne medlemmer, og dermed også medlemmerne af Nobelkomiteen, ret til at foretage indstillinger.

Indstillingerne skal være Nobelkomiteen i hænde senest ved udgangen af januar måned. Straks herefter udarbejdes en liste over retteligt indstillede ('förslagslistan'), som danner basis for tilrettelæggelsen af det intense arbejde hen over foråret og sommeren, der gør det muligt for komiteen engang tidligt på efteråret at foretage sin indstilling ('komiteeutlåtande') til Svenska Akademien. Komiteen lader i disse måneder udarbejde specialudtalelser ('sakkunnigutlåtanden') om kandidaterne, hvad enten det nu er komiteemedlemmer eller eksterne konsulenter, der løser denne opgave, og disse udtalelser er så grundlaget for den interne diskussion frem mod komiteindstillingens færdiggørelse. Når Akademiet får indstillingen i hænde, træffer det beslutning om, hvem der faktisk tildeles årets pris, og offentliggør navnet på vedkommende sammen med en lapidarisk motivering. Dette sker gerne i begyndelsen af november. Det helt sikre er, at prisen sammen med årets øvrige priser (de såkaldte videnskabspriser) uddeles på Alfred Nobels dødsdag den 10. december, og at det foregår efter samme drejebog år for år, med pomp og pragt under medvirken af kongehuset og med banket den følgende dag.⁵

Kilder

Det er nu en pointe, at hele proceduren er 'sekretessbelagt'. Sverige har som bekendt en liberal lov om offentlighed i forvaltningen, men for Nobelinstitutionerne gælder en undtagelsesbestemmelse. Materialet frigives først efter 50 års forløb. Ud over de nævnte kategorier – *indstillingsskrivelserne*, der kan være af stærkt varierende art, fra det notitsagtige brev til den udfoldede kritiske afhandling; *förslagslisterne*, der sammenbringer navnene på kandidaterne og deres indstillinger; de mange *specialudtalelser*; de årlige *komiteindstillinger* med evt. tilhørende

⁵ Fredsprisen udgør som nævnt en undtagelse; den tildeles af det norske Stortings Nobelkomite og overrækkes i Oslo.

tilkendegivelser af særstandpunkter – omfatter materialet *referater* fra de to organers mødevirksomhed, om hvilke det dog gælder, at de er ganske korte – beslutningsregistrerende snarere end debatrefererende.

I forbindelse med Nobelprisens 100-års jubilæum i 2001 udkom et kildeskrift indeholdende de første 50 års forslagslister og komiteindstillinger, – men ikke indstillingsskrivelserne og ikke heller specialudtalelserne.⁶ Disse dokumenter er altså dog tilgængelige, om man rejser til Stockholm og opsøger Svenska Akademiens arkiv i den såkaldte Børsbygning i den del af byen, Gamla Stan, som også rummer kongeslottet og rigsdagen.

Litteraturbegrebet

I vore dage forekommer det selvindlysende, at Nobelprisen i litteratur tildeles en skønlitterær forfatter. Så enkelt stillede sagen sig på ingen måde for hundrede år siden. Litteraturbegrebet blev dengang i reglen forstået så bredt, at ikke blot skønlitteratur ('vitterhet'), men også humanistisk forskning ('vetenskap') kunne udløse en Nobelpris, dog naturligvis under forudsætning af, at der ud over et betydningsfuldt indhold forefandt sig iøjnefaldende æstetiske kvaliteter. Med Nobelstatutternes formulering skulle Litteraturprisen belønne dels skønlitteratur, men dels også andre skrifter, "hvilka genom form och framställningssätt äga litterärt värde." I medfør heraf var der især i de første par decennier blandt priskandidaterne ganske mange humanistiske forskere: kritikere, filologer, historikere, filosoffer, teologer osv.

Det ligger altså ikke uden videre i kortene, at man skal være skønlitterær forfatter for at blive tildelt den litterære Nobelpris. Allerede historikeren Theodor Mommsens pris i 1902 understregede dette. Listen over prismodtagere omfatter da også flere filosoffer (Rudolf Eucken 1908, Henri Bergson 1927, Bertrand Russell 1950) og en memoireskrivende statsmand (Winston Churchill 1953). Listen over danske priskandidater peger i samme retning; blandt de 16, som blev bragt i forslag i århundredets første halvdel, finder man litteraturkritikeren Georg Brandes, religionshistorikeren Vilhelm Grønbech, kulturhistorikeren Troels Frederik Troels-Lund, polarforskeren Knud Rasmussen – og filosofen Harald Høffding, hvis kandidatur skal være emnet for det følgende.

At tiden opererede med et bredt litteraturbegreb, er i øvrigt velkendt fra de litteraturhistoriske fremstillinger. Det turde være tilstrækkeligt at minde om Vilhelm Andersens danske litteraturhistorie, der i kapitlet om "Halvfjerdsernes Mænd" giver f.eks. Harald Høffding indgående omtale. Om hans psykologi-

⁶ Bo Svensén (red.): *Nobelpriset i litteratur. Nomineringar och utlåtanden 1901-1950*, Stockholm 2001; 1: 1901-1920, xlv, 489 s.; 2: 1921-1950, vi, 529 s. (I det følgende: Svensén 2001.)

lærebog anføres, at den har "givet ham ikke mindre end G. Brandes en Plads i Verdenslitteraturen."⁷

Carl David af Wirséns komite, den oprindelige Nobelkomité,⁸ pointerede ved flere lejligheder, at filosoffer for at komme i betragtning til Nobelprisen burde være "banbrytære i tankens verden," – vel fordi de foreslåede kandidater ikke levede op til denne fordring. Det drejede sig om folk som Auguste Sabatier, Charles Renouvier og Bordon Parker Bowne. Alfred Fouillée derimod holdt vægten, men måtte i 1910 lide under, at prisen allerede var blevet tildelt en filosof. Historikerne havde større succes. At Albert Sorel ikke nåede frem i forreste geled skyldtes nok kun, at Mommsen havde fået prisen (i 1905 forekom det i hvert fald "væl tidigt" igen at belønne "en hædforsker"). Om Ernest Lavisse noterede komiteen gentagne gange, at han "synes være förtjänt" til Nobelprisen. Hos Rafael Altamira y Crevea fandt man kun den brist, at han ikke var nogen stor stilist. Om kulturhistorikeren Gaston Boissiers Nobelpris-kompetence herskede der ingen tvivl. Blandt litteraturhistorikerne måtte Gaston Paris i 1901 sættes i venteposition, fordi man fandt det ønskeligt, at prisen i starten gik "åt en skald med hög ingifvelse hellre än åt en aldrig så upplyst kännare af skaldskap." Francesco d'Ovidio fortjente "att komma i åtanke," mens Émile Faguet faktisk kom det (jf. ndf.). En række biografiforfattere lod sig afvise med den allerede i 1901 givne begrundelse, at man måtte foretrække "sådana mer spontana fantasiprodukter eller betydande historiska och filosofiska vetenskapliga arbeten af hög originalitet och banbrytande art, i hvilka det skapande snillet haft rikligare tillfälle att framträda."⁹ Hvad angår teologerne Theodor Zahn og Adolf Harnack, så mente komiteen, at deres værker faldt uden for litteraturen "i den betydelse, hvori Nobel tycks hafva fattat begreppet." En professor i missionsvidenskab, en ekspert i kanonisk ret og en insektforsker opnåede hædrende omtale, men konklusionen var naturligvis den samme.

På den anden side bør det også pointeres, at det brede litteraturbegreb ved flere lejligheder blev problematiseret. Men indsnævringsforsøgene havde gerne praktisk sigte; man påberåbte sig, hvad Nobel "i grunden" kunne have ment, for på den måde at undgå bestemte kandidater, – ligesom man påberåbte sig, at "idealisk" for Nobel indebar noget i retning af respekt for samfundets fundamentale værdier (tronen, alteret, familien).

⁷ Vilhelm Andersen: *Illustreret dansk Litteraturhistorie*, 4: *Den danske Litteratur i det nittende Aarhundredes anden Halvdel*, 1925; om Høffding s. 338-48; citat fra s. 341.

⁸ C.D. af Wirsén (1842-1912), forfatter, litteraturkritiker, fil.dr. 1866, akademimedlem 1879, akademiskretær 1884-1912, formand for Nobelkomiteen 1900-12.

⁹ Kandiderende biografister: Paul Sabatier (om Frans af Assisi), René Valléry-Radot (om Pasteur), Houston Stewart Chamberlain (om Wagner og Kant), Robert Langton Douglas (om Fra Angelico), John Morley (om Gladstone), m.fl.

Rudolf Euckens pris

Linjen i Nobelkomiteens arbejde blev i de år, hvor Akademiet overhovedet skulle udvikle sin kapacitet som prisuddelende organ, lagt af den magtfulde Wirsén, der havde satset stærkt på, at Akademiet skulle påtage sig den opgave, Nobel betroede det, for at opnå den internationale prestige, som det ville føre med sig. Wirséns æra var karakteriseret ved, at idealitetsfordringen blev funderet i en filosofisk tradition, der bagud over den svenske filosof C.J. Boström og hans tyske forbillede F.T. Vischer havde rod i den romantiske idealisme, – og som løb parallelt med den nationallitterære tradition fra Esaias Tegnér og Johan Ludvig Runeberg til Carl Snoilsky. Det indebar f.eks., at radikale forfattere – såsom de nordiske gennembrudsforfattere – ikke kunne komme i betragtning. Således blev Georg Brandes (d. 1927), Henrik Ibsen (d. 1906) og August Strindberg (d. 1912) holdt fra fadet, for nu slet ikke at tale om et verdensnavn som Leo Tolstoj.

En af de tilsyneladende gåder i Wirsén-æraen frembyder 1908-prisen til den tyske filosof Rudolf Eucken.¹⁰ Gåden opløser sig for et historiserende blik og lader sig nu studere detaljeret ved brug af materialet i Svenséns udgave af komiteindstillingerne. Eucken fik prisen "på grund af det sanningsökande allvar, den genomträngande tankekraft och vidsynthet, den värme och styrke i framställningen, hvarmed han i talrika arbeten häfdat och utvecklat en ideal världsåskådning."¹¹ Komiteen havde imidlertid slet ikke indstillet Eucken, blot drøftet hans kandidatur, men "inga röster höjds" for ham. Godt nok var han skarpsindig osv., men skal en filosof vinde "ett världspris," vil man dog gerne hos ham "finna något av den geniala hänförelse," som "rycker människoander med sig." Derpå havde man drøftet den italienske lyriker Antonio Fogazzaro, bragt i forslag af fire akademimedlemmer, incl. to fra komiteen. Men var han end "en af vår tids största skönlitterära författare," kunne han ikke opnå majoritet. Erik Axel Karlfeldt havde så bragt den engelske lyriker Algernon Charles Swinburne på bane, og tre komiteemedlemmer havde samlet sig om ham, mens to insisterede på Selma Lagerlöf, som tre medlemmer af Akademiet havde bragt i forslag.

Swinburne var tidligere faldet igennem på grund af "bristen på ädelhet." Nu skiftede Wirsén mening. Den krise, der havde givet Swinburnes poesi "något abnormt i sin mörka lidelse, i sitt dunkel, i sin underliga blandning af lärd öfverblomning och vällust" og ført til lovprisning af Baudelaires "osundt perversa genialitet," var tilbagelagt, og religionsviljen havde vist sig at bero på misfor-

¹⁰ Rudolf Christoph Eucken (1846-1926), filosof, professor i Jena 1874-1920. Hans "schöpferische Aktivismus" fordrede individuel medvirken i ändens – det guddommeliges – sträben efter at virkeliggøre sig i tilvarelsen. – Indstillet til Nobelprisen af Vitalis Norström (jf. note 40).

¹¹ Svenska Akademiens officiella begrundelser citeres efter *Nobel Foundation Directory 2001*.

nøjelse med "det ensidige fasthængandet ved medeltida kultformer och all slags kyrklig förföljelselust." Poeten havde omstemt sin lyre, så den nu "besjunger barnaalderns oskuld och låter strängaspelet ljuda om hjärtats renhet." Swinburne er som lyriker "aldeles bedårende," uovertruffet "i rikt natursinne, i poetisk eld och rörlighet, i de oemotståndligt framströmmande rytternas välljud." At Rudyard Kipling havde fået 1907-prisen burde ikke udgøre nogen hindring, når nu Swinburne var "værdig;" Nobel havde jo netop pointeret, at der ikke måtte tages nationalitetshensyn.

Til gengæld var Selma Lagerlöf ikke Wirséns kop te. Hendes fantasivirksomhed slår ofte over i "en underlig fantastik," og "osannolikheten i hennes karaktärer och skildringar af händelser är aldeles för stor och stilen i flera af hennes berättelser lider af manér." Wirsén fortrøster sig med, at der i Akademiet findes "bisittare," som "omöjligt kunna tillerkänna henne den litterära storhet, den höga dignitet, det behag, den sublimitet eller den hjärtavinnande innerlighet, som skulle göra henne förtjänt åt ett världspris" – og andre, der i det mindste godt vil "dröja med hennes utmärkande," indtil hun med "ett verkligt betydelsefullt nytt arbete" slører "det alltför färska minnet" om Nils Holgersson-bogen.¹²

Lagerlöf-støtterne Karl Alfred Melin og Esaias Tegnér d.y. tog til genmæle. I et "særskilt yttrande" udstiller Melin sin formands letfærdige omgang med begrebet "idealisk riktning" og citerer en passus fra *Encyclopaedia Britannica* om Swinburnes animalisme, "which wars against the higher issues of the spirit."¹³ Og – spørger han – hvorfor må Nobels fædreland ikke få en Nobelpris? Prisværdig tilbageholdenhed strakt for vidt kan ende med at blive til en fejl. Tegnér beskyldte Wirsén for at ville reducere Litteraturprisen til "ett litterärt pris," hvad der var imod "de regler som gälla för Nobelpriset." Swinburne minder for meget om Anatole Frances hånske, omend kunstnerisk formede skepticisme. Lagerlöf derimod ejer "varm människokärlek, ädel försynthet, renhjärtad godhet," hun har stedse virket "i det godas, i idealets, i mänsklighetens tjänst."¹⁴

¹² *Nils Holgerssons underbara resa* (1906-07), der i et beskedent skrift om broderfolkets "vitterhet" gav Valdemar Rørdam anledning til at omtale Lagerlöf som "Lærerinden [...] der underviser et helt Folk, dets Voxne som dets Børn, [...] i den Kunst at være god og glad", – mens det om Wirsén blev anført, at han "forenede et psykologisk menigmandigt Overfladesyn med en gammeldannet Formkritik", og at han i Akademiet tyranniserede "de mange fine, fornemme, men ikke literaturkyndige Medlemmer, til hensynsløst at udelukke den ny Retnings Mænd fra Stipendier osv." (*Svensk Literatur. En folkelig Vejledning*, 1911, s. 101f og s. 62f.)

¹³ *Encyclopaedia Britannica*, 11. udg., 26. Cambridge 1911, s. 235, sp. 2.

¹⁴ 1908-indstillingen, Svensén 2001, I, s. 149-64; om Eucken s. 151f, om Fogazzaro s. 152f, om Lagerlöf s. 153-56, om Swinburne s. 156-64. Individuelle tilkendegivelser s. 165-75 (Melin s. 165-68, Wirsén s. 169-71, Tegnér s. 172-75).

Så meget om Eucken-prisens forhistorie – også for at give et indtryk af, hvordan periodens afgørelser så påfaldende forankrede sig i en dybt konservativ ideologi og æstetik. Det kan tilføjes, at syv Lagerlöf-entusiastiske medlemmer af Akademiet i 1909 foranstaltede en straffeekspedition mod Wirsén. I erkendelse af, at flere ville følge trop, satsede han i årets komiteindstilling på yderligere at tilsværte Lagerlöf – og på at køre Maurice Maeterlinck i position som fremtidig kandidat. Skønt agnostiker og symbolist aner belgieren, “med den äkta skaldens känsla och fantasi, att människan ej endast tillhör sinnevärlden,” ligesom hans kunst lader os fornemme “något af den djupare, hemlighetsfulla verklighet, som ligger till grund för fenomenerna.”¹⁵ Ud fra denne tro på åndelige værdier slog han i 1911 Harald Høffding af banen og erklærede sig rede til at give epigonpoeten Ernst von der Recke prisen, om ikke Maeterlinck havde samlet majoritet i Nobelkomiteen.

De første danske kandidater

Den første danske kandidat til Nobelprisen i litteratur var Georg Brandes. Han blev i 1903-07 indstillet af en gruppe medlemmer af Videnskabernes Selskab, hvis pennefører tilsyneladende var kulturhistorikeren T.F. Troels-Lund. Formentlig har man i Selskabet følt sig opmuntret af, at 1903-prisen gik til en nordisk forfatter, Bjørnstjerne Bjørnson. At valget faldt netop på ham – og ikke på Brandes eller f.eks. Henrik Ibsen – kan imidlertid ses i sammenhæng med, at Nobelkomiteen i sine første år under Wirséns ledelse anlagde et sæt vurderingskriterier, der forhindrede det moderne gennembruds radikale forfattere i at komme i betragtning. At Selskabets felttog for gennembruddets bannerfører ikke blev videreført efter 1907, kan da være udtryk for en resigneret erkendelse af, at Brandes i realiteten var chanceløs.¹⁶

På samme vis kan Videnskabernes Selskabs fornyede bestræbelser, efter at også Sverige havde fået en litteraturpris (Selma Lagerlöf 1909), ses i sammenhæng med en udbredt fornemmelse af, at Danmark stod for tur, og at det nu gjaldt om at finde en kandidat, der på ganske anden vis end Brandes matchede Nobelkomiteens fortolkning af “idealisk riktning.” På denne baggrund forstår man, at selskabet i 1911 satsede på lyrikeren og dramatikeren Ernst von der Recke og på romanforfatteren Karl Gjellerup. Sidstnævnte fik i øvrigt samtidig støtte

¹⁵ 1909-indstillingen, Svensén 2001, I, s. 180-204; om Maeterlinck s. 190-95, om Lagerlöf s. 195-97. Jf. 1911-indstillingen s. 241-48; citaterne her er fra denne (s. 244), men ordlyden er foregrebet i 1909 (s. 191).

¹⁶ Brandes opnåede senere (i 1910, 1916-18, 1920, 1922 og 1925-26) adskillige indstillinger fra enkeltpersoner. Om hans skæbne i Nobelsystemet se *Nabo til Nobel*, s. 111-16, jf. index s. 555f.

fra en kreds af tyske forskere, der ikke mindst pegede på hans sene, buddhistisk inspirerede arbejder. Om dem begge gjaldt, at deres indsats usædvanligt tydeligt havde taget en ideal retning op imod den brandesianisme, der havde været toneangivende gennem deres hele forfatterliv. Recke debuterede i 1872 med et skuespil med solid forankring i senromantikken og forblev epigon til sine dages ende, og Gjellerup debuterede med en bog, der lagde sig så tæt op ad Brandes, at det bekom mesteren ilde, – men slog snart efter ind på en bane, der lå i forlængelse af århundredets tyske, idealistiske tradition. I 1911 blev i øvrigt tillige Harald Høffding indstillet, dog fra anden side.

Også andre danske kandidater dukkede op på Nobelkomiteens årlige lister, således som det fremgår af følgende skema. Signaturerne refererer til: Georg Brandes, Karl Gjellerup, Vilhelm Grønbech, Harald Høffding, Jakob Knudsen, Henrik Pontoppidan, Ernst von der Recke og Troels Frederik Troels-Lund.¹⁷

	GBr	KGj	VGr	HHø	JKn	HPo	ERc	TLu
1911		*		*			*	
1912		*		*			*	
1913		*		*	*	*	*	
1914		*	*				*	
1915 ¹		*	*				*	
1916	*	*		*	*	*	*	*
1917 ²	*	*				*		

¹ De tre anførte var i dette forvirringsår sat på listen af komiteemedlemmer.

² Tillige var Jeppe Aakjær og hans norske kollega Johan Bojer foreslået til 'delt pris'.

Harald Høffding og Nobelprisen

Høffding var agtet i vide kredse, også internationalt. Han havde oprindeligt teologisk embedseksamen, men var kommet i tvivl om sit religiøse standpunkt og senere under et ophold i Paris blevet påvirket af Comtes og Spencers positivistiske

¹⁷ Jf. Aage Jørgensen: Danske kandidater til den litterære Nobelpris, *Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri*, 80, 2004, s. 49-60 og 155-66 (1. del især om Drachmann, Brandes, Recke og Knudsen).

filosofi. Hans hovedindsats kom til at ligge inden for psykologi og filosofi, hvor han leverede grundlæggende arbejder om filosofihistorie, etik, religionsfilosofi og erkendelsesteori. Inden for psykologien udarbejdede han en lærebog, der holdt sig i et halvt århundrede og blev oversat til tysk, fransk, engelsk, finsk, italiensk, polsk, russisk og spansk. Han var medlem af Det kgl. danske Videnskabernes Selskab og blev ofte indbudt som taler af fremmede universiteter og ved internationale kongresser. I 1914 modtog han den største hædersbevisning, nogen dansk videnskabsmand kan få: at blive udvalgt af Videnskabernes Selskab til at flytte ind i æresboligen på Carlsberg.

Høffding blev indstillet til den litterære Nobelpris i 1911 af den norske litteraturhistoriker Christen Collin. I 1912 blev han indstillet af 10 medlemmer af Videnskabernes Selskab samt af en række ikke-danske forskere, og i 1913 blev VS-indstillingen gentaget, nu med 12 underskrivere. I 1914 var Valdemar Vedel og Claudius Wilkens fælles om at indstille Høffding, men i 1916 agerede Vedel på egen hånd, og nu med Jakob Knudsen som anden prioritet. Der indløb ialt 17 indstillingsskrivelser underskrevet af ialt 13 danske og 13 ikke-danske enkeltpersoner.

Men tillige optrådte Høffding som indstiller af andre. I 1903-07 deltog han i Videnskabernes Selskabs bestræbelser for at skaffe Georg Brandes prisen. I 1907 indstillede han på opfordring Holger Drachmann.¹⁸ Og i 1911-14 og 1916 spillede han en fremtrædende rolle i bestræbelser, også baseret i Videnskabernes Selskab, til fordel for den i Tyskland bosatte Karl Gjellerup, der var hans fætter.¹⁹ Formentlig var han ikke vidende om, at han selv havde 10 af Selskabets medlemmer bag sig i 1912, da Gjellerup måtte nøjes med opbakning fra fem medlemmer.

¹⁸ Jf. Aage Jørgensen: Holger Drachmann og Nobelprisen, *Danske Studier*, 2002, s. 191-202. Høffdings indstilling citeres s. 195.

¹⁹ At Høffding engagerede sig i Gjellerups kandidatur lader sig tildels forklare ud fra fætterskabet (i hvert fald søgte Gjellerup at skaffe sig samme opbakning – og netop via Høffding – fra dansk side, som han vidste, at han ville få fra tysk). Man kan på den anden side også mene, at Høffding var pragmatiker nok til at opfatte Gjellerup som et rimeligt bud på en Nobelpriskandidat, når nu Wirsen anslog en så dogmatisk-idealistisk tone, som tilfældet var. Et rimeligere bud i hvert fald end Recke, som dog havde flere støtter i Videnskabernes Selskab end Gjellerup. – Jf. i øvrigt Kalle Sorainen: Gjellerup och Høffding, *Orbis Litterarum*, 6, 1948, s. 115-32, der bl.a. sandsynliggør, at Gjellerups guldmedaljeafhandling *Arvelighed og Moral* (bedømt af Rasmus Nielsen og Høffding 16. marts 1881) udspringer af et egentligt discipelforhold; artiklen præsenterer også Høffdings koncept til den del af Nobelpris-indstillingen, der vedrører "Gjellerups indiske Digte" (s. 127f). – Det falder uden for denne artikels rammer at foretage en mere indgående analyse af, hvor underskriverne placerede sig i forhold til brandesianismen. Blot kan det bemærkes, at syv af Høffdings indstillere også havde støttet Brandes' kandidatur i 1903-07. Men også blandt Reckes 1911-indstillere befandt sig syv med en fortid som Brandes-supportere.

Som bekendt blev Gjellerup i 1917 sammen med Henrik Pontoppidan tildelt den attråede pris.²⁰

Harald Høffdings kandidatur 1911

Christen Collins indstilling, dateret 16. januar 1911, har følgende ordlyd:²¹ "Jeg tillader mig at foreslaa professor Harald Høffding i Kjøbenhavn til at erholde den litterære Nobelpris for 1911. / En nærmere begrundelse er næppe nødvendig. Siden prof. William James's død [WJ, 1842-1910] er neppe nogen nulevende tænker og idealist saa almindelig agtet og anset, ikke mindst for sin evne til klar og fængslende, ofte sjælfuld fremstilling. / Gjennem Høffding har de nordiske lande i vor tid leveret en fremragende indsats af paa en gang frisindet, from og uforfærdet tænkning. / Nævnes kan det ogsaa, at Høffding i en aandelig brydningstid har øvet en stilfærdig, men vedholdende og sterk indflydelse paa skjønlitterære forfattere, især i de nordiske lande, som Bjørnstjerne Bjørnson og andre. Vel ogsaa paa den jydsk digtergruppe, og paa litteraturhistorikere som prof. Vilh. Andersen, Dr. Vald. Vedel og mangfoldige andre. / Høffdings indflydelse er sandsynligvis i stadig voksende. Det er derfor ikke paa et allerede afsluttet livsverk, Nobelprisen i tilfælde vilde blive lagt, som kransen paa en grav; men snarere: Nobelprisen vilde i dette tilfælde – formentlig efter sin hensigt – bidrage til at fremme det Høffdingske livsarbejde, ved at rette den opvoksende nordiske ungdoms, og hele verdens, blikke mod den stilfærdige gamle forskers og forkynders verksted."

I Litteraturprisens første år blev der ikke indhentet eksterne bedømmelser (sakkunnigutlåtanden), – komiteen klarede sig med, hvad dens egne medlemmer og de "tjänstemän," der var tilknyttet Nobelinstitutet, kunne levere. I komiteindstillingen 1911 reflekteres der indledningsvis herover, og det bemærkes, at "i ett enstaka fall, beträffande Høffding, har yttrande af en särskildt sakkunnig inhämtats."²² Der refereres til en specialudtalelse af filosofen Franz v. Schéele, hvori Høffding opnår en altovervejende positiv omtale.²³ Schéele reflekterer indledningsvis over filosofiens formidlerrolle mellem almendannelsen og

²⁰ Jf. Claus Jensen: Et umage par, i *Nabo til Nobel*, s. 124-71, spec. s. 149-53 (om 1911-indstillingerne af Gjellerup, af hvilke den danske var udfærdiget af Vilhelm Andersen og Harald Høffding).

²¹ Christen Collin (1857-1926), litteraturhistoriker, kulturfilosof, docent ved Universitetet i Kristiania 1895, professor 1914.

²² Svensén 2001, 1, s. 230.

²³ Frans v. Schéele (1853-1931), filosof, pædagog, forfatter til Høffding-artiklen i *Nordisk Familjebok*, 12, Stockholm 1910, sp. 203-09. Høffding knyttede under sit Uppsala-ophold i februar 1902 et nært venskab med Hanna og Frans v. Schéele, jf. *Erindringer*, 1928, s. 197f. – Specialudtalelsen om Høffding, dateret "Björkudden i Juni 1911", fylder 29 foliosider.

specialvidenskaberne, – hvor i enkelte lykkelige tilfælde filosofen “äger den litterära talang,” som fordres for at kunne gøre “filosofiska skarpsinnets resultat” tilgængeligt, så den filosofiske litteratur “åtminstone för de högre bildade” får samme betydning som skønlitteraturen. Høffding er en af disse sjældne få:

“Han har att bjuda sina läsare en omfattande och enhetlig världsåskådning, i hvilken vår tids bildning är kristalliserad i klara, fasta begrepp, och han besitter den litterära skicklighet, som fordras för att göra filosofien tillgänglig för den stora bildade allmänheten. [...] Han har skrivit en uppsats om “Filosofien som Kunst” och han är såsom filosofisk skriftställare ej blott vetenskapsman utan och konstnär. / Helt visst sammanhänger detta med att Høffding blifvit filosof ej på grund af ett vanligt yrkesval utan i följd af ett personligt behof att få klarhet i de djupaste livsfrågorna och fortfarande filosoferar ej blott för vetenskapens skull utan för livets, närmast sitt eget inre livs.” (2)

Over de følgende sider skitseres Høffdings ydre liv, lære- og vandreårene, frem til 1874, da han indleder “sitt självständiga filosoferande,” hvorunder han dog fastholder sin internationale orientering og udvikler sin kritiske receptivitet:

“Själftva grundriktningen i hans eget tänkande var tydligt gifven redan vid slutet af hans nu skildrade ungdomsperiod. I den redogörelse därför, som han 1874 lämnar i slutkapitlet af sitt arbete om den engelska nutidsfilosofien, tror jag knappast, att han nu, en människoålder senare, skulle behöfva göra en enda förändring. Redan här ansluter han sig med bestämdhet till empirismen och realismen och vill ej erkänna såsom vetenskaplig sanning något annat än det, som kan genom erfarenheten verifieras. Men med lika stor bestämdhet, som han tager afstånd från rationalismens spekulativa konstruktioner, vet han ock att taga sig till vara för den ensidiga empirism, som för analysen glömmet syntesen och i den vetenskapliga metoden underskattar tänkandets självverksamma bearbetning af erfarenhetsmaterialet.” (7)

Til det ydre liv hører naturligvis lærergerningen ved Københavns Universitet, hvis betydning rækker langt ud over filosofikumkursernes. Skildringen af Høffdings sokratiske indsats i den snævrere kreds omkring ham bærer præg af selvoplevelse:

“Høffdings betydelse såsom akademisk lärare är så mycket större, som denna vist icke sträckt sig blott till de ungas filosofiska bildning utan mången gång inverkat på hela deras personliga utveckling, tack vare det förtroliga förhållande, hvori denne ovanlige lärare står till ungdomen omkring honom. Från “kollokvierna” i hans hem bevara många af det nutida Danmarks bästa män och kvinnor sina bästa ungdomsminnen liksom från de ungdomliga vänskapsförbindelser, som där knötos under hans beskydd och med helgden af gemensamma ideala sträf-vanden öfver sig. Den, som bevistat en sådan filosofisk afton hos Høffding, måste nödvändigt komma att tänka på Sokrates och dennes vetgiriga lärjungekrets, när han erinrar sig, huru Høffding med sina skarpsinniga frågor och inkast förstod att locka fram de ungas själf tänkande och med sina inflickade utredningar

hjälppte dem att förstå sig själva och hvarandra, under det att han väckte och närde hos dem den "kärlek till visheten," som ju är den sanna filosofien. Och hvilken "själasörjare" har icke denne moderne vise varit för många unga, som gått till honom med sitt tvivel och sina bekymmer och hämtat råd i lifvets alla förhållanden. Høffding är ej blott en akademisk lärare af rang, en mästare i den akademiska katedern, utan ock, hvad sällsyntare är, en akademisk uppfostrare, hvars hela verksamhet helt visst kan sägas gå i "idealisk" riktning, om därmed förstås sträfvan att nå de oförgångliga livsvärdena, en längtan efter ideal att tro på och lefva för." (9)

Schéele begiver sig herefter ud i en gennemgang af Høffdings hovedværker. *Den nyere Filosofis Historie* (1894-95) karakteriseres som "ett af världslitteraturens yppersta verk inom sitt område, lika lärorikt för fackmannen som tillgängligt äfven för utomstående, lika vetenskapligt grundligt som litterärt fulländadt."

Psykologi i Omrids paa Grundlag af Erfaring, 1882, efterlader indtrykket af sjælden finfølelse og usædvanlig menneskekundskab, alt i en stilistisk form, der smyger sig om "de minutiøst utpræglade tankarna." I forsøget på nøjere at bestemme Høffdings psykologiske standpunkt pointeres, at drivkraften er at finde i selve sjælelivet og ikke i "något bakomliggande." Sjælelivets grundformer (sansninger, forestillinger, tanker, følelser, viljesytringer) er "olika sidor av den psykiska energiens yttringar." Originaliteten skal imidlertid ikke søges i de almene teorier, men i detaljerne, "i det skarpsinniga urskiljandet af sjælsfunktionernas element, i förmågan att upptäcka dessas enhet och fastställandet af de växlande själsföreteelsernas fasta lagar."

Høffdings *Etik*, 1887, udfoldes på grundlag af psykologiens skildring af den menneskelige natur, som han sætter så højt, at han "ej tror sig behöfva söka idealen utom densamme." Det sædelige livs mål er "Velfærd," og velfærdsprincippet gennemføres mesterligt på såvel det individuelle som det samfundsmæssige livs områder –

"allt med ett sedligt allvar, en vidsynt fördomsfrihet och ett skarpsinnigt förstående af människohjärtat, hvarigenom hans framställning blir djupt lärorik äfven för den, som ej kan öfvertygas om grundprincipens riktighet, ja, äfven för den, som öfver huvud ej intresserar sig för de vetenskapliga principfrågorna, utan af en etik blott begär en lefnadsvisdom för ledningen af sina handlingar. Få böcker inom världslitteraturen torde i detta sistnämnda hänseende kunna ställas vid sidan af Høffdings "Etik"." (20)

Turen kommer herefter til *Religionsfilosofi*, 1901. Høffdings udgangspunkt er pietet för det, han forlængst har lagt bag sig, men som man ikke kan prisgive uden også at prisgive kontinuitet i sin udvikling.

"Denna kontinuitet har Høffding troget bevarat, huru stor än skillnaden är mellan den grånade religionsfilosofen och den unge teologie studeranden. Trots den kritiska ställning, han numera intager äfven till den historiskt gifna

kristendomen, är det därför i hans religionsfilosofi en verkligt religiös stämning, en fromhet, som äfven den är en art af religion. Detta måste erkännas äfven af den kristne, om denne verkligen är rättvis och fördomsfri, och därförutan är man näppeligen rätt kristen, åtminstone icke protestant. [I visse kredse har Høffding med denne bog vakt förargelse, men han burde have høstet taknemmelighed.] Hans arbete sprider nämligen ljus öfver många sidor af religionens väsen äfven för den, som finner det här utvecklade religionsbegreppet allt för innehållsfattigt för att tillfredsställa hans andliga behof." (21f)

Mod slutningen kommer Schéele til den kundskabs- eller erkendelsesteori, som indeholdes i *Den menneskelige Tanke*, 1910. Karakteristisk nok for Høffding foretager han kundskabskritikken som en selvprøvelse, efter at det filosofiske bygningsværk i alt væsentligt står færdigt. Schéele indlader sig i øvrigt ikke på at referere denne i forvejen komprimerede fremstilling, pointerer blot, at al menneskelig stræben efter "en slutlig, alltomfattande syntes" dog aldrig kan nå til vejs ende, "då tillvaron själf på ingen punkt är afslutad, i det den har tidens form och därför är underkastad förvandlingens lag."

Som opspil til konklusionen gør Schéele gældende, at det empiriske og psykologiske i Høffdings filosofi er "ett äkta danskt drag," som kan spores bagud til Holberg, – meget forskellig fra "de svenska tänkarnas djärfva metafysiska läggning och böjelse för mystisk öfverspändhet."

"För närvarande har Danmark ingen, som så kan stå som dess representant inom litteraturen, som Harald Høffding. Vid sidan af honom te sig de nutida vittra författarna i hans land såsom obetydliga. Det fanns väl en tid, då Georg Brandes kunde göra honom rangen stridig, men "brandesianismen"s dagar äro nu förbi; och huru stort inflytande än dess chef under en viss tid hade på den danska och den nordiska litteraturen i det hela, så kan det sättas i tvifvel, huruvida Brandes nått den fulländning såsom skriftställare, som Høffding gjort i sin art, blifvit en så verkligt klassisk författare. [Og hans betydning rækker jo langt ud over Danmarks grænser:] Den nutida världslitteraturen har få, hvilke såsom tänkare och stilister kunna ställas vid hans sida, och ingen, som i idealitet kan ställas högre än han." (28f)

Schéeles helljertede forsøg på at indskrive den jo i realiteten til empirien (for)faldne Høffding i komitefåhig "idealisk riktning" kan læses som et indlæg fra sidelinjen i debatten om tolkningen af just dette udtryk. Hvad specielt angår religionsfilosofien, foreholdes Wirsén, at det jo kun er "de stive og buldrende Dogmatikere," der har grund til at tage på vej, "naar den frie Forsken kræver Ret til at røre sig paa det religiøse Omraade som paa ethvert andet," som Schéele pointerer med et Høffding-citat med indbygget reference til kardinalpunktet i indledningsforelæsningsen til Brandes' *Hovedstrømninger*. I øvrigt får Brandes – som man bemærker – påskrevet, at de forrige tider er forsvundne, at brandesianismen med andre ord efterhånden havde fået et anakronistisk anstrøg.

Nobelkomiteens indstilling²⁴ er interessant bl.a. derved, at den blev den sidste fra Wirséns hånd, – som helhed præget af, at han gør sit bedste og søger at cementere de principper og standpunkter, der havde kendetegnet hans æra. F.eks. kan man læse hans uforbeholdne fremhævelse af Ernst von der Recke som et forsøg på at køre en dansk kandidat efter hans smag i stilling – for det tilfælde, at nogen igen skulle finde på at bringe Georg Brandes i erindring. Der er i denne sammenhæng heller intet odiøst i, at Høffding hos Wirsén opnåede det skudsmål, at han var “en af mærkesmændene i nutidens filosofi og dessutom i sin framställning fullt konstnärlig” – samtidig med, at konklusionen bliver, at han på et afgørende punkt ikke slår til og altså ikke kan komme i betragtning til Nobelprisen. Wirséns bedømmelse citeres in extenso:

“Harald Høffding är en af märkesmændene i nutidens filosofi och dessutom i sin framställning fullt konstnärlig. Född år 1843, rönte han under sin tidigare utveckling ett starkt inflytande af Kierkegaard och sedermera till viss grad af Rasmus Nielsen. Men han stannade ej vid Kierkegaards religiösa individualism eller vid Nielsens dualism; starkt blef den påverkan han rönte af Bröchner, och med den positiva kristendomen bröt han allt mer och mer. Han blef empirist och realist, men gaf alltjämt ett humant erkännande äfven åt andra åsikter än sina egna. Hans verksamhet i filosofins historia är mycket känd genom hans arbeten om tysk och om engelsk filosofi samt genom de två tomerna om den nyare filosofins historia, alla utmärkte af kunskapsrikedom och en lugn tolerans. Hvad angår hans undersökningar om etikens principer kan det väl vara stark fråga, huruvida, såsom han antager, en verklig sedelära är möjlig utan att grundas på ett öfversinnligt medvetande; hans egen beundrade Kant skulle omöjligen kunna medgifva detta, enär den etiska förpliktelsen därigenom beröfvas sin allmängiltighet. Än mindre skulle en så skarp tänkare som Boström kunna förlika sig med Høffdings supposition att anden och materien kunna härledas ur något bakomliggande tredje, en supposition, som har analogier med vissa meningar hos Schelling. Men hvilka restriktioner man än må göra i sin anslutning till Høffding, så står det fast, att han i filosofins historia, i psykologien och etiken visat sig som en betydande tänkare samt att han på det mest finkänsliga sätt, utan att själf bekänna sig till positiv kristendom, studerat och tecknat typer af kristlig religiositet, ja kristlig mystik. Det finnes i hans religionsfilosofi, hur otillfredsställande den måste synas för människor med djupa andliga behof, en religiös pietet, som är beundransvärd. Men den, som skolats af Plato och Kant, saknar hos Høffding det strängt systematiska tänkande, förutan hvilket ingen

²⁴ 1911-indstillingen, Svensén 2001, 1, s. 230-48; om Høffding s. 232-33. – Komiteen bestod i 1911 ud over Wirsén af Hans Hildebrand, Esaias Tegnér, Karl Alfred Melin og Erik Axel Karlfeldt.

filosofi af højre dignitet är möjlig. För öfrigt äro empirism och realism, vid hvilka Høffding, om än med aktning för andra uppfattningar, fasthåller, omöjliga såsom världsförklaringar. Tid och rum äro former för ändligt lif, men den sanna verkligheten är af andlig art och upphöjd öfver rum och tid. Gud är en ande. I hans andevärld har allt sin yttersta grund. Ingen empirism, ingen realism når till grundvalarna för tillvaron."

Längere fremme i indstillingen foranstalter Wirsén en mandjævning mellem Karl Gjellerup og Ernst von der Recke. Forbeholdene gælder Gjellerup. Unægtelig er han, ikke mindst i skuespillet *Brynhild*, "en høgt stræfvande ande och en betydande diktare," men der er træk hos ham, "som tyda på en under det myckna arbetet stegrad själföfverskattning, och ofta skulle man önska att tonen hos honom vore mera dämpad." Recke er "en blidare, mera stilla och försynt diktarenatur." Den bemærkelsesværdige bedømmelse gør det lysende klart, hvor ikke blot Høffdings kandidat til prisen, men tillige Høffding selv kommer til kort:

"[...] blomman i von der Reckes dramatik är i referentens mening det djupsinniga och själfulla riddardramat "Det lukkede Land," ett verk, som i den tänkande läsarens ögon ensamt för sig är tillräckligt betydande att göra sin författare odödlig. Idéinnehållet är storartadt. Sällan har i en dikt på så gripande sätt framträdt den djupa tron på en öfversinnlig värld, i hvilken tidslifvet har sin osvikliga grund, tron på det etiska och dess förbindande makt samt tron på ett himmelskt beskydd, som i farans och frestelsens stund ej öfvergifver den, som verkligen vill vara sin kallelse trogen. Detta sagodrama gör ett oförgätligt intryck af hög verklighet, och det äger, midt i all sin lefnadsvishet, en poetisk förtrollning. [...] Gärna skulle referenten för sin del vilja tillerkänna Nobelpriset åt denne författare, som för öfrigt under Brandesianismens dagar, då den, som ej hyllade bröderna Brandes, utsatte sig för skoningslöst tadel, aldrig tvekat att manligt, om ock försynt, förkunna sin ideala världsåsikt. Men Nobelkommitténs flertal har detta år förklarar sig benägen att gifva världspriset åt Maeterlinck, som redan förut varit starkt i fråga att bekomma detsamma, och då äfven jag högt skattar Maeterlinck, har jag ej genom att skilja mig från kommitténs majoritet velat framkalla söndringar i afgörandets ögonblick."

Svenska Akademien fulgte komiteindstillingen og tildelte belgieren Maurice Maeterlinck Nobelprisen, specielt for hans dramatik. Motiveringen fremhæver i det væsentlige kvaliteter, som Wirsén (også) fandt hos Recke.²⁵

²⁵Jf. Aage Jørgensen: Ernst von der Recke og Nobelprisen, i Robert Nedoma & Nina v. Zimmermann (red.): *Einheit und Vielfalt der nordischen Literatur(en). Festschrift für Sven Hakon Rossel zum 60. Geburtstag*, Wien 2003, s. 103-42.

Harald Høffdings kandidatur 1912

Som anført stod 10 af Videnskabernes Selskabs medlemmer bag indstillingen af Høffding, som var bilagt tilkendegivelser fra en række ikke-nordiske fagkolleger.²⁶ Indstillingen citeres in extenso:²⁷

“Undertegnede tillader sig herved at henlede Nobel-Komitéens Opmærksomhed paa den danske Filosof Professor Harald Høffding som formentlig værdig til at belønnes med den litterære Nobel-Pris. / Professor Høffdings Forfatterskab, der strækker sig over mer end en Menneskealder, har – forekommer det os – været af større Betydning end nogen anden samtidig nordisk Tænkens ikke blot for den filosofiske Videnskab, men for Tidens almindelige Aandsliv. Om den Anseelse, han nyder mellem sine Fagfæller rundt om i Europa og udenfor Europa, foreligger der talrige Vidnesbyrd. Hans Værker er oversatte paa alle de vigtigste Sprog og studeres ved Universiteterne i de forskelligste Egne af Verden, overalt i den nyere filosofiske Forskning finder man hans Tanker og Synspunkter dragne ind som Led i Drøftelsen, fra engelske og amerikanske, fra franske og tyske saavel som fra nordiske Universiteter har han modtaget ærefulde Kaldelser til at forelæse, og han er bleven hædret ved Tildelelse af Doktorsgrader og Optagelse i lærde Selskaber viden om. De medfølgende Udtalelser, vi har indhentet fra fremragende Videnskabsmænd udenfor Norden, vilde til Belysning af det her sagte kunne suppleres med talrige andre. Men ogsaa udenfor Fagmændenes Kreds har Høffdings Forfatterskab – og det er navnlig herpaa, vi vil lægge Vægten – vundet en ualmindelig Udbredelse og øvet en betydelig Indflydelse. De mange Udgaver, i hvilke hans Værker foreligger saavel i Originalsproget som i Oversættelser, vidner om, at de er blevene Vejledning og Næring for Mængder af Fagmænd, som paa egen Haand har søgt at klare sig Tilværelsens væsentligste Problemer. Fremfor alt gælder det for hans eget Land, at saa godt som alle Tænkende i de yngre Slægtled staar i Gæld til Høffding og under deres Udvikling har modtaget væsentlige Impulser fra hans Skrifter, enten disse nu førte til Tilslutning eller

²⁶ På forslagslisten (Svensén 2001, 1, s. 253) anføres uden al præcision, at Høffding blev indstillet af 12 (!) medlemmer af Videnskabernes Selskab “med istämmande från en del tyska och engelska vetenskapsmän”. De 10 danske indstillere var: Dines Andersen, A.B. Drachmann, J.A. Fridericia, M.Cl. Gertz, J.L. Heiberg, Otto Jespersen, Kristoffer Nyrop, T.F. Troels-Lund, Valdemar Vedel og Claudius Wilkens. – De ikke-nordiske bilag skyldtes følgende universitetsprofessorer: J.B. Baillie, Aberdeen; William L. Davidson, Aberdeen; Friedrich Jodl, Wien; R. Latta, Glasgow; John Ellis McTaggart, Cambridge; A. Seth Pringle-Pattison, Edinburgh; A. Richt, Neubabelsberg; James Seth, Edinburgh; W.R. Sorley, Cambridge; Ferdinand Tönnies, Kiel; James Ward, Cambridge.

²⁷ De ofte håndskrevne indstillinger blev i disse år tilgængeliggjort for NK-medlemmerne i afskrift. Indstillinger fra 1911-14 citeres efter de pågældende hæfter, hvori afskrivningsfejl naturligvis kan forekomme.

vakte til Modsigelse, og dette gælder ikke blot akademiske Kredse, men ogsaa f. Eks. Højskolekredse og Arbejderkredse, ligesaa vel kristelige som ikke-kristelige Kredse. Og i mindre Grad kan vel noget lignende ogsaa hævdes for Norges Vedkommende, i nogen Grad maaske ogsaa for Sveriges. / Den vidtrækkende Betydning af Høffdings Forfatterskab beror sikkert, dets filosofiske Værdi uførtalt, for en væsentlig Del paa dets ganske særegne litterære og folkeopdragende Egenskaber. Paa den klare, faste, almenfattelige Form, hvori han forstaar at fremstille selv de vanskeligste Tankegange, at udlede [?] og anskueliggøre selv et meget stort og sammensat Æmne. Paa det store Overblik endvidere, han har over den filosofiske Tænkning i Fortid og Nutid, som han har tilegnet sig med en overordentlig Assimileringssevne og orienterer sine Læsere i med overlegen Objektivitet; Høffdings historiske Værker – først og fremmest *Den nyere Filosofis Historie* (1894-95), til hvilken *Moderne Filosofer* (1904), *Danske Filosofer* (1909) og ogsaa det ældre Skrift *Den engelske Filosofi i vor Tid* slutter sig – klarlægger de forskellige Tankeretninger med samme indtrængende Forstaaelse. Sidst og ikke mindst beror Høffdings Betydning overhovedet paa det encyclopædiske i hans Forfatterskab. Det er de store Synteser, hans Hu staar til, og af alle den filosofiske Tæknings Hovedsider har han givet store, omfattende Fremstillinger: af Psykologien (*Psykologi i Omrids paa Grundlag af Erfaring* 1882), af Etiken (*Etik. En Fremstilling af de etiske Principer og deres Anvendelse paa de vigtigste Livsforhold* 1887), af Religionsfilosofien (*Religionsfilosofi* 1901) og af Erkendelseslæren (*Den menneskelige Tanke* 1910) – store Tankebygninger, som har et langt bredere, almenmenneskeligere Interessegrundlag end det fagvidenskabelige, og som for talrige Nutidsmennesker har været af afgørende Betydning som de, i hvilke Tidens Empiri paa den mest tilfredsstillende Maade forligedes med det væsentlige i alle Tidens Idealisme. / Hvad enten man imidlertid regner sig for Tilhænger af Høffdings Filosofi eller ikke, maa – forekommer det os – enhver beundre den Aandskraft, som bærer dette lange Tænkeliiv, den dybe Ærefrygt for Tilværelsens Virkelighed og den dybe Tro paa Livets Værdier, der stadig har holdt det i Bevægelse og som gennem alle Høffdings Værker ogsaa meddeler sig til hans Læsere. Og nu da han, paa Tærskelen til sit 70de Aar, nærmer sig sin Arbejdsdags Afslutning og just for nylig i to Værker, et større: *Den menneskelige Tanke* og et mindre: *Personlighedsprincipen i filosofin* (Helsingfors 1911), har sammenfattet nogle af de ledende Grundideer i sit Forfatterskab, synes det os, at han kunde fortjene ved Tildelelse af Nobelstiftelsens Pris at anerkendes som en af dem, der ved deres Forfatterskab har “ydet noget udmærket i ideal Retning.”

De ikke-nordiske universitetsfilosofers bilagte støtteerklæringer rækker fra længere, indtrængende karakteristikker til kortere, summariske tilkendegivelser. De synes at være enige om at betragte Høffding som tidsalderens førende filosof. “There is no philosopher now alive who more deserves the honour” (William L. Davidson). Han er “the ablest and most balanced philosophical mind on the

Continent at the present time" (J.B. Baillie). Hans værker er "universally appreciated both as regards their substance and their style" (R. Latta). De nyder "an international reputation for ripeness of reflection, critical insight and scholarly presentation" (A. Seth Pringle-Pattison). Forfatterskabet "is so distinguished that any explanation or eulogy of it from me would be superfluous" (W.R. Sorley). Fra Trinity College, Cambridge, skriver James Ward, at han føler sig specielt kaldet til at understøtte nominationen, idet

"my high appreciation of Professor Høffding led me years ago to take steps to make English readers acquainted with him, and this I did by arranging for the translation of three of his principal works and securing suitable publishers [...]. Furthermore as Chairman of the Philosophical Section of the British Academy I moved successfully for the election of Professor Høffding as a Corresponding Member. I may add that my University have conferred the honorary degree of D. Sc. on the professor in recognition of his contribution to the Darwin Centenary Memorial volume, entitled the Influence of the Conception of Evolution on Modern Philosophy – a distinction conferred on no other living philosopher abroad."²⁸

Kieler-professoren Ferdinand Tönnies noterer i sin støtteerklæring indledningsvis, at Harald Høffding er

"einer von den wenigen Denkern, die während des letzten Menschenalters durch ihre literarische Tätigkeit auf den öffentlichen Geist in Europa, und auch in anderen Weltteilen, befruchtend gewirkt haben. Die Wirkungen dieser Art, die in Anknüpfung an die alten Ideale der Humanität, der Selbstbefreiung des Denkens seine ethische Selbstbindung und Selbstbestimmung gegenüberstellen, sind in jüngster Zeit selten geworden, und wenn sie nicht ausgestorben sind, so ist dies eben dem Einflusse einiger Autoren zu verdanken, unter denen Høffding hervorragte."

Derefter panorerer Tönnies hen over forfatterskabets områder: "Im Mittelpunkt seines Philosophierens steht die *Ethik*. Sie ist ihm Herzenssache. In ihr prägt er seine Persönlichkeit aus. "Humane" Ethik nennt er schon in einer

²⁸ Høffding havde mødt James Ward på den store videnskabskongres i St. Louis i eftersommeren 1904. USA-rejsen, der også bød på samvær med William James, er skildret i *Erindringer*, s. 202-13. – Da Høffding på hjemvejen besøgte Cambridge, boede han nogle dage hos Ward (smst., s. 220, hvor det hedder: "Ward er en dygtig Psykolog og Erkendelsesteoretiker, dog, som de fleste engelske og amerikanske Filosofer, vel teologiserende"). – Darwin-artiklen, *The Influence of the Conception of Evolution on Modern Philosophy*, fremkom i A.C. Seward (red.): *Darwin and Modern Science. Essays in Commemoration of the Centenary of the Birth of Charles Darwin and of the Fiftieth Anniversary of the Publication of 'The Origin of Species'*, Cambridge 1909, s. 446-64, og på dansk i *Mindre Arbejder*, Tredie Række, 1913, s. 202-28.

Jugendskrift das Ziel seiner Denkungsart.²⁹ Mehr und mehr hat sich sein Streben darauf gerichtet, die individuelle Sittenlehre mit der Sociaethik zu verschmelzen. Er erkennt die Grösse und Schwere der socialen Probleme, und versucht an ihrer Lösung oder doch Milderung mitzuwirken, durch Darstellung einer veredelten Gesinnung, die auf allgemeine Wohlfahrt und darum auf Gerechtigkeit ihre Energie hinwendet. / Das Interesse für die ethischen Probleme bewog Höffding, die *Psychologie* zum Gegenstande eingehender Studien zu machen, und in einer knappen, gleichwohl allseitigen, Darstellung hat er auch auf diesem Gebiete sich als Meister bewährt, durch ungewöhnliche Vereinigung von Feinheit und Tiefe. Mit grosser Vorsicht hält er sich hier innerhalb der Grenzen der Erfahrung und des Erfahrbaren und hat durch eine Reihe von speciellen Forschungen auch die Methoden der Psychologie bereichert. / Ein vortreffliches Werk ist auch die *Geschichte der neueren Philosophie*. In Übereinstimmung mit des Verfassers persönlicher Stellung ist sie überall beflissen, die Zusammenhänge des allgemeinen Denkens mit dem Stande und den Bewegungen der positiven Wissenschaften aufzuweisen; zugleich aber auch die Bedeutung der grossen Systeme für das gesammte geistige und sittliche Leben in helles Licht zu stellen. Sein ganzes Wirken, seine idealistische Richtung, sein Wissen und Denken, musste für Höffding das Verhältnis zur *Religion* als eine ebenso bedeutsame wie schwierige Aufgabe erscheinen lassen. Und so ist aus seiner Seele auch die an gelehrten Kenntnissen ebenso wie an sinnreichen Deutungen reiche *Religionsphilosophie* entsprungen, die Lehre von der "Erhaltung des Wertes;" es ist – so sprach eine von dem Unterzeichneten verfasste Kritik im Jahre 1902 sich aus – "die reife Frucht aus Höffdings, eines kraftvollen tiefgelehrten und ganz und gar freimütigen Denkers, philosophischer Lebensarbeit." ... "alles ist wohl erwogen, klar und gediegen, reserviert gehalten, und doch von stiller Wärme durchdrungen; eine unterhaltende ja erfrischende Lectüre, vorzüglich geeignet, jungen Männern und Frauen, die dem Kinderglauben entwachsen, rathlos und hilflos zwischen Mode-Philosophen hin- und herirren, als Stütze und als Leuchte zu dienen." ... "Eine grosse geistig-sittliche Wirkung kann von dem Buche ausgehen. Und darin wird es seine Bestimmung erfüllen."³⁰

Endelig bør citeres fra Wiener-professoren Friedrich Jodls støtteskrivelse, der også indledningsvis pointerer, at Höffding er en af den moderne filosofis mest ansete repræsentanter:

²⁹ *Om Grundlaget for den humane Ethik*, 1876.

³⁰ Höffdings 70-års fødselsdag blev markeret dels med en privat fest, hvortil enkelte kolleger var indbudt, bl.a. "min tyske Ven Professor Ferdinand Tönnies" (jf. *Erindringer*, s. 254). Tönnies' *Gesellschaft und Gemeinschaft* er analyseret i *Mindre Arbejder*, I, 1899, s. 142-57 ("Social Pessimisme"). Citaterne i Tönnies' skrivelse er fra hans anmeldelse af *Religionsphilosophie*, *Das freie Wort*, I, 1902, Hefte 23, og II, 1903, Hefte 3.

“Umfassendes geschichtliches Wissen und feine Analyse des seelischen Lebens gehen bei ihm Hand in Hand. Seine *Geschichte der neueren Philosophie* ergänzt durch die kleineren Arbeiten *Einleitung in die englische Philosophie* und *Moderne Philosophen* vereinigen in der glücklichsten Weise Gründlichkeit und Verständlichkeit, historisches und spekulatives Interesse. Seine *Psychologie* gehört zu den klassischen Werken der introspektiven und analytischen Schule des späteren neunzehnten Jahrhunderts, seine *Ethik* muss überall genannt werden, wo es sich um den Ausbau der neuen wissenschaftlichen Ethik handelt. Im abgelaufenen Jahre ist auch eine neue Ausgabe seiner Schrift *Philosophische Probleme* unter dem Titel *Der menschliche Gedanke, seine Formen und seine Aufgaben* erschienen – eine philosophische Prinzipien- und Methodenlehre, welche den gedanklichen Abschluss seines ganzen Werkes bietet. / Die Weltanschauung, welche in diesen Arbeiten zum Ausdruck gelangt, lässt sich vielleicht am besten kennzeichnen, wenn man sie Ideal-Realismus nennt. Keine Verflüchtigung der Wirklichkeit, weder im Theoretischen noch im Praktischen; keine künstlichen Konstruktionen, die mehr den Geist ihres Urhebers als die innere Wahrheit der Dinge verkünden. Aber auch kein platter Naturalismus, welcher die Rechte des Geistigen, gegenüber dem Materiellen, der Geistes- und Geschichtswissenschaft, gegenüber der Naturwissenschaft verkennet, und das Wirkliche schlechtweg zum Massstab für das Mögliche machen will. / Høffdings philosophische Arbeiten sind nicht nur weit über die Fachkreise hinaus gedrungen, sondern haben sich ein internationales Lesepublikum erobert. Ganz besonders gilt dies von Deutschland und Österreich. Høffding hat sich durch die vortrefflichen Übersetzungen, welche seine Arbeiten, zum Theil unter seiner eigenen Mitwirkung, gefunden haben, in unserer Deutschen Literatur so eingebürgert, dass wir ihn fast als einen der Unseren zu betrachten gelernt haben. Schriften, die noch in der Übertragung in eine fremde Sprache so grosse Wirkung zu üben im Stande sind, müssen eine hohe innere Kraft und Eindringlichkeit besitzen; und in der That wird man die Schlichtheit und Sachlichkeit der Sprache, die Verständlichkeit des Vortrages auch von schwierigen Dingen, die Abwesenheit alles leeren Wortgepränges ohne Einbusse an Wärme des Ausdrucks, da wo sie am Platze ist, als die kenntlichsten literarischen Vorzüge Høffdings bezeichnen dürfen.”

Arkitekten bag felttoget var formentlig Høffdings trofaste ven og kollega, litteraturhistorikeren, professor Valdemar Vedel. Herfor taler bl.a., at indstillingens centrale passus om de store tankebygninger, “som for talrige Nutidsmennesker har været af afgørende Betydning som de, i hvilke Tidens Empiri paa den mest tilfredsstillende Maade forligedes med det væsentlige i alle Tidens Idealisme,” gentages stort set uændret i hyldestartiklen til den 70-årige.

³¹ Collins indstilling er dateret 29. januar 1912 og Schécles 31. januar 1912.

Også fra norsk og svensk side indkom der nomineringer af Harald Høffding. Frans v. Schéeles er et kortfattet koncentrat af specialudtalelsen fra 1911, mens Christen Collin supplerer sin argumentation:³¹

“Hvad jeg især vilde fremhæve er, at han alene af den nulevende generation af danske forfattere indtager en saa fremragende stilling og repræsenterer et saa ophøiet idealistisk standpunkt, at han med fuldeste ret kan hædres med Nobelprisen. [...] I Darwins jubilæumsaar var det Høffding, som af Cambridge-universitetets udgiver af jubilæumsskriftet *Darwin and Modern Science* blev udseet til (af alle landes filosoffer) at belyse spørgsmaalet om “Evolutionens indflydelse paa den moderne filosofi.””

1912-indstillingen forholder sig til 30 kandidater, af hvilke 20 tidligere har været genstand for overvejelse, mens 10 er “nye.” Men unægtelig forholder den sig til dem på en ganske særlig måde: 25 af dem (blandt disse Høffding, Gjellerup og Recke) eksisterer kun i det indledende navneopråb, inden komiteen koncentrerer sig om de fem “presumptiva” kandidater: Jean Henri Fabre, Gerhart Hauptmann, Karl Schönherr, Carl Spitteler og Ernest Lavisse.

Tre af komiteens medlemmer voterede for, at prisen burde gå til Hauptmann, mens én voterede for Schönherr. Men skulle akademiet beslutte at dele prisen, var der enighed om, at det burde være mellem Schönherr og Spitteler, “alldenstund vi anse ett deladt pris icke vara en tillräcklig utmärkelse för Hauptmann.”³²

Svenska Akademien fulgte flertalsindstillingen og tildelte Gerhart Hauptmann Nobelprisen, “förmåligast för hans rika, mångsidiga, framstående verksamhet inom den dramatiska diktningens område.”

Harald Høffdings kandidatur 1913

Indstillingen fra Videnskabernes Selskab blev gentaget i 1913.³³ Der indkom ingen ikke-danske indstillinger.

Nobelkomiteens 1913-indstilling er bemærkelsesværdig ved overhovedet ikke at berøre Høffdings kandidatur, endsige Reckes. Der synes ellers at være tradition for, at samtlige indstillede i det mindste bliver nævnt i komiteindstillingerne, men ved denne lejlighed anstilles alene en sammenligning mellem Henrik Pontoppidan og Jakob Knudsen, begge behandlet i specialudtalelser af Fredrik

³² Om “delat pris” handler et kapitel (s. 205-17) hos Espmark 2001. Komiteformuleringen her konflikterer med det fremherskende synspunkt, at en Nobelpris er en Nobelpris. Videnskabspriserne bliver ofte delt, mens Litteraturprisen kun er blevet det fire gange (1904, 1917, 1966 og 1974).

³³ Nye underskrivere er: Vilhelm Andersen, Holger Pedersen og Vilhelm Thomsen. Udgået er J.A. Fridericia (død 1912).

Vetterlund. Komiteen besluttede at indstille Émile Faguet, professor i fransk poesi ved Sorbonne, til prisen.³⁴

Imidlertid greb Verner von Heidenstam, der havde overtaget Wirséns stol i Akademiet, ind i Nobelkomiteens arbejde, for så vidt som han, da medlemmerne under sagsforløbet havde udtrykt en vis interesse for Rabindranath Tagore, men ønskede at stille sig afventende, i et brev til den nyvalgte akademisekretær Erik Axel Karlfeldt energisk plæderede for inderen: "Då vi omsider funnit en idealisk diktare af verkligt stort mått, böra vi ju icke gå honom förbi."³⁵ På denne vis gik prisen for første gang til en digter uden for den vesteuropæiske (kristne) kulturkreds – uden at den ideale fordring behøvede at føle sig afgørende tilsidesat.

Harald Høffdings kandidatur 1914

Hvorfor Videnskabernes Selskab opgav at forfølge Høffdings sag yderligere må henstå i det uvisse. Samtidig var støtten til Karl Gjellerup vigende (1911-14: 7, 5, 4, 4), – og for så vidt også støtten til Ernst von der Recke (1911-14: 20, 19, 20, 11). Det virker, som om Selskabet repræsenteret ved de måske rutinemæssigt underskrivende historikere og filologer simpelthen opgav sin interesse for Nobelprisen. Tilbage var nu blot en litteraturhistoriker og en filosofisk fagkollega med æstetisk grundproblemer blandt sine interesseområder. De henholdt sig dog fortsat "uden yderligere Omstændighed" til 1912-indstillingen fra "en anselig Række af danske Videnskabsmænd" med samt de "Udtalelser fra udenlandske Tænkere, der ledsagede den."

Den af Harald Hjärne forfattede indstilling formulerer indledningsvis den såkaldte litterære neutralitetspolitik, som blev retningsgivende for pristildelingerne under den krig, der allerede omtales som "verldskriget," og som forhøjede små neutrale landes chance for at komme i betragtning. Komiteen finder det svært at uddele Nobels "verldspris" til "den værdigaste" uden at skele til "något slags nationalitetstillhörighet," når det nu viser sig, at "vetenskapens, vitterhetens och konstens mest frejdade målsmän" gribes af "den starkaste samkänsla med den öfverväldigande fosterländska hänförelsen" og tilmed "bryta sig ut ur all gemenskap med den politiska fiendens kulturarbete och emot detta arbete

³⁴ Indstillingen (Svensén, 2001, 1, s. 288-304) er signeret af Harald Hjärne; om Pontoppidan/Knudsen s. 295; om Gjellerup s. 296f; om Faguet s. 298-304. Fredrik Vetterlund (1865-1960), fil.dr. 1900, litteraturhistoriker, docent, var dybt fascineret af den romantisk-platonske idealisme, samt af Wirséns kompromisløse insisteren på denne, jf. hans *Ur Portföljen*, Stockholm 1927, s. 133ff.

³⁵ Brevet er gengivet i Svensén 2001, 1, s. 305f. Verner von Heidenstam (1859-1940), akademimedlem 1912, Nobelpristager 1916.

offentligen nedlåta sig till våldsamma beskyllningar, som endast intyga det kritiska omdömets försvarande under det ömsesidiga folkhatets tryck.”³⁶

Indstillingen forholder sig til Henri Bergson og Harald Høffding i samme åndedrag.³⁷ Bergson var indstillet af Vitalis Norström, som også havde forfattet en specialudtalelse om ham. Det hedder:

“Kommitterade instämma i hans [Norströms] slutomdöme: “Att bereda en sådan man uppmuntran och ära vore i och för sig vittra och lärda samfunds dyrbara företrädelserätt, därest ej nationella hänsyn, åtminstone för ögonblicket, pressade fram andra synpunkter, som till intet pris få undanskymmas.” Men om det således icke nu vore lämpligt att skänka Bergson priset, så borde det så mycket mindre tillerkännas Harald Høffding, som otvifvelsaktigt står efter honom såväl i tankens själfständighet och djärfhet som i stilens formfulländning och glans.”

Nobelkomiteen enedes i dette første krigsår om at indstille svejtseren Carl Spitteler til prisen, med henvisning til hovedværket *Olympischer Frühling*, og tillige med pointering af, at han hæver sig over tidens modsætninger og forholder sig neutralt til “dess bittra och fäfangliga strid.”

Netop den bitre strid mellem landene gjorde opgaven let, idet kongen udskød afgørelsen til det følgende år.

Krigen skabte megen forvirring og usikkerhed også hvad angår Nobelprisen i litteratur. Ved fristens udløb var der kun indkommet 11 forslag. I denne situation besluttede komiteen at tiltransportere listen yderligere 11 navne fra 1914-listen. På denne vis kom tre danskere til behandling (Gjellerup, Grønbech og Recke). Man kan fundere over, hvorfor Høffding ikke kom med i puljen. Måske er det udtryk for, at der i realiteten var faldet dom i hans sag.

Men i øvrigt blev udgangen, at Akademiet besluttede ikke at uddele den hensatte 1914-pris, samt at hensætte 1915-prisen til 1916.³⁸

Harald Høffdings kandidatur 1916

Vedel forblev Harald Høffding en tro væbner, men red nu alene. Indstillingen peger imidlertid også på en anden mulighed, og vel at mærke med følgende overgangsformulering, der antyder, at Vedel er blevet opmærksom på det problem, som trods alt hele tiden må have været latent til stede: “Saafremt imidlertid Komiteen særlig skulde være stemt for at give en egentlig skønlitterær Forfatter

³⁶ 1914-indstillingen, Svensén 2001, 1, s. 309-20; om neutralitetspolitikken s. 312-15; jf. Espmark 2001, s. 41-55 (kap. “Neutralitetspolitik”).

³⁷ Smst., s. 317.

³⁸ Efter reglerne kan en pris hensættes et år; kommer den så ikke til uddeling, tilbageføres beløbet til hovedstolen.

Prisen, véd jeg for Danmarks Vedkommende ikke at nævne nogen, der synes mig nærmere til Belønningen end *Jakob Knudsen*.”³⁹

Om Høffding skrev Vedel blot, at der jo i 1912 var tilgået Nobelkomiteen en udførligt motiveret indstilling tiltrådt af “et stort Antal af vore betydeligste Videnskabsmænd” og ledsaget af “mange anbefalinger fra Europas tre Hovedlande.”

I betragtning af, at valget af Schéele tilsyneladende havde været velovervejet, kan man undre sig over, at komiteen nu rekvirerede en ny fagfilosofisk specialudtalelse, og vel at mærke hos akademimedlemmet Vitalis Norström.⁴⁰ Men såfremt forholdet er, at der i og med Wirséns 1911-indstilling i realiteten var fældet dom over Høffding, udgjorde Schéeles udtalelse med dens anbefaling af, at han blev prisbelønnet, jo et ret så svagt grundlag for at gå uden om ham, specielt når der tydeligvis var konsensus om, at han ikke kunne afvises på æstetisk grundlag. Hvorom alt er, så leverede Norström en vare, der ydede Høffding al mulig honnør, men samtidig gjorde det klart, at han på afgørende vis faldt uden for, hvad Nobelkomiteen burde lægge navn til. Norströms udtalelse er et Wirsén-loyalt bidrag til tolkningen af Alfred Nobels fordring om “idealisk riktning.”⁴¹

Norströms udtalelse bemærker indledningsvis, at Høffding selv – da han i 1905 indledte udgivelsen af *Mindre Arbejder* – placerede det afgørende skel i sin udvikling ved år 1882:

“Høffdings utveckling är emellertid icke avstannad vid dessa år; han har aldrig nått en position i världs- eller livsfrågor, som han ansett definitiv och dogmatiskt kunnat slå sig till ro vid; han är ännu in i sena år kritisk i sin tro. Man kan säga, att hans principiella ståndpunkt i filosofiska frågor är den, att inga principer kunna en gång för alla fastställas; de äro arbetshypoteser, som stå i det andliga livets tjänst och alltid på nytt måste revideras. Varken den yttre erfarenheten eller det mänskliga medvetandet äro någonsin avslutade, utan de leva och kunna alljämt utvecklas. Men Høffding har med början av 80-talet vunnit den tro, inom vilken både hans vetenskapliga och hans religiösa intressen inrymts på ett sätt, som givit honom harmoni med sig själv. Ramen kring hans liv är sedan dess given, inom vilken bilden med åren blott vinner i klarhet.” (1)

³⁹ Jf. Aage Jørgensen: Jakob Knudsen og Nobelprisen, *Nordica*, 19, 2002, s. 157-75.

⁴⁰ Vitalis Norström (1856-1916), filosof, fil.dr. 1885, professor i Göteborg, akademimedlem 1907. Norström gav det ultrakonservative, antidemokratiske livssyn, som florerede i Svenska Akademien før Første Verdenskrig, en religiøs fundering (se hans *Religion och tanke*, 1912). – Specialudtalelsen om Høffding, dateret “Maj 1916,” fylder 10 foliosider.

⁴¹ Først i 1920 kom det til et afgørende brud med den Wirsén'ske tolkning. Som komiteemedlem afgav Henrik Schück det år et ‘særskildt ytrande’ med argumentation for, at Brandes blev tildelt den hensatte 1919-pris, i hvilken forbindelse han gjorde gældende, at man hidtil havde tolket Nobels ideale fordring “aldeles för snåft.” Jf. Svensen 2001, 1, s. 429.

Efter denne generelle karakteristik behandler Norström ungdommens brydninger og de studier, som ledte frem mod syntetiseringerne i de psykologiske og etiske værker fra 1880'erne. I al korthed omtaler han også de filosofihistoriske skrifter. Og så tager han fat på religionsfilosofien, Høffdings "originellaste och mest betydande arbete," en art "slutuppgørelse:"

"Hans syn på mänskligt själsliv och hans tro på dess krafter prövas här. Den optimism, som burit honom, konfronteras med kosmos och finnes hålla provet. (5) / [Og til sidst:] Det är Høffdings optimistiska tro på det humana livets kraft, att han håller det för fullt görligt att hålla alla möjligheter beträffande värdenas förhållande till verkligheten öppna, utan att tilltron till det närvarande livets värden slappas." (7)

Herefter strammer Norström grebet. Udtalelsens altafgørende sidste tre sider lyder:

"Med denna sin öppna, klara och kloka nykterhet är Høffding ett av de bästa uttrycken för en rent empirisk filosofi. Han var den, som, medan ännu efterromantiska och eftermetafysiska filosofemer voro härskande i Norden, ledde in positivistiska strömningar från engelsk och fransk filosofi, liksom Georg Brandes i fråga om skönlitteraturen, vilka två män en längre tid dominerade tänkesättet och smaken i Danmark. Men Høffding nöjde sig icke med att annamma de nya idéerna, han omtolkade och sammansmälte dem också med moment från den kritiska filosofien. Han var övertygad om att all empiri förutsätter principer, som den själv icke kan helt rättfärdiga, och att den världsbild, vi göra oss, icke enbart vilar på vetenskapligt empirisk grund utan också är framsprungen ur personliga intressen av annan art. Denna kritiska form av empirism blev afgörande för den nya generationen mot slutet av 1800-talet. Dansk och norsk och till en del även svensk (åtminstone sydsvensk) kulturhistoria från denna tid kan icke skrivas, utan att Høffding där intar en mycket framskjuten plats, även om Georg Brandes når över i inflytande. / Var och en är barn av sin tid, icke minst den filosofiska tänkaren. Høffding tillhör otvivelaktigt ett äldre skede med dess egendomliga problemställningar, närmest väl det, som får sin kontrakteristiska utprägling på åttiotalet med dess ännu förefintliga skarpa motsats mellan auktoritativ religionslära och moral å ena sidan och erfarenhetsmässig mänsklighet å den andra. Här mötes ett genombrott av liknande slag, som då vid nyare tidens början ropet på erfarenhet, mänsklighet och natur riktade sig mot den skolastiska teologien och metafysiken, mot jordeföraktet och hela medeltidens transcendentia läggning. Man ville omskapa vetenskapen genom att bygga upp den på erfarenhets grund och livet genom förtroende och intresse för den rent naturliga människan och hennes omedelbara omgivning, naturen. För dessa tendenser bröt Herbert Spencer mark, och hans namn ställdes då av "de unga" i förgrunden. Høffding har också fått bestämmande intryck av denne engelske empirist och hör till dem, som reagerat mot de stora idealistiska systembildningarna i Tyskland, liksom på

sätt och vis mot *varje* stannande inom slutna system. Men Høffding har aldrig varit någon egentlig stridens man utan alltid en concilierande natur. Därför har hans filosofi också ändat i en kompromiss men en kompromiss med tydlig övervikt för den empiristiska sidan. Det vackra och försonande draget hos honom ligger härvid i hans psykologiska finhet och hans oförbehållsamma erkännande även av olikinnades företräden och storhet. / Høffdings yttre betydelse är ingalunda av grövsta kaliber, men på sin tid var han dock en andlig ledare för förfäktarne av de nya tendenserna i Norden. Jag känner flera framstående "åttiootalister," i vilkas världsåskådning Høffdings psykologi och etik intryckt djupa spår. Och även i Ty skland har han varit aktuell och åtnjutit stort anseende. Men få torde de vara, som ännu i våra dagar hava honom till andlig lärofader. Historien kommer Høffding icke att tillhöra – mer än den lärda danska forskningen. Den empiristiska filosofien har för länge sedan väsentligen övergått till experimentel psykologi – dit Høffding ej hunnit följa –, och om någon systembildning eller ens om några fullt originella nya tankar kan icke bli tal hos honom. Hela hans inflytande på sin tid måste tillskrivas hans humana och älskvärda personlighet, som många gånger lyser fram ur hans skrifter, hans vidsträckta historiska och personhistoriska lärdom, hans styrka i analysen, hans finkänsliga psykologiska blick samt framställningens briljanta egenskaper, framträdande i åskådlighet, lättfattlighet, klarhet och liv. Och så var han under ett par årtionden en tolk för samtidens andliga kynne, varmed han hade lyckan att harmoniera. Han passade för sin tid, och tiden för honom. / Høffdings religionsfilosofi lider av stor brist på verkligt religiös upplevelse, en brist, som nära sammanhänger med hans jordiska optimism och med frånvaron av djupare sinne för mänsklighetens nöd åt olika håll, såsom också naturligt torde vara för en man från "kongens glade Kjöbenhavn." Därför låter han oss aldrig allvarligt känna religionens nödvändighet för både var och en enskild och för kulturen i stort utan vill tvärtom, både etiskt och religionsfilosofiskt hävda människans egen kraft såsom tillräcklig att bygga både teori och liv på, människan då betraktad såsom fallande inom naturens och den humana kulturens ram. För den tragiska sammanstötning mellan denna värld och en högre, vilken otvivelaktigt äger rum hos människan, har han ingen blick. Han har tydligen själv personligen ingen erfarenhet därav. Därför ser det också så ut, som om det "värdets fortbestånd," vari han söker religionens väsen, blott vore ett motstycke till "kraftens fortbestånd" på det fysiska området, där det är för kraften alldeles likgiltigt, i vilka former den förbyter sig, om bara dess summa blir oförändrad. Det ser ut, som om värdets *kvalitet* ej betydde något för Høffding, när han bestämde religionens väsen, utan att det därvidlag blott var fråga om värdets bibehållelse i olika brutna former, varibland ingår även den sunda naturliga och medfödda livslusten. Men däri må man med rätta finna allt annat än en idealitet med kritisk sovring och tankedjup. / Om en intimare förbindelse mellan och ett djupare enande av vetenskap och religion kan här icke

bli tal. Ett sådant enande måste, så vitt det skall få vetenskaplig valör, ställas och utföras på kunskapsteoretisk bas. Vetenskapen rör sig för Høffding på sitt abstrakta område och religionen på sitt personliga, som blir ganska kringskuret. Här märka vi intet rätt medvetande om att religion betyder och utgör den högsta och sista förutsättningen för universell vetenskaplighet och att något hos den ingår som konstitutivt i vetenskapens eget begrepp. Några ansatser i denna riktning torde dock kunna uppletas hos Høffding, som nog i någon mindre mån förberett det nya problemläget. / Det är djup, andekraft och nyskapande tankeförmåga, vi främst av allt finna oss sakna hos Høffding. I stället närmar han sig typen av en genombildad, förfinad, talentfull och inflytelserik populärfilosof med betydande strängt vetenskapliga förutsättningar och intressen." (8-10)⁴²

Komiteeindstillingen for 1916 er signeret af Harald Hjärne.⁴³ I forlængelse af den rituelle domfældelse over Georg Brandes ("hans tid är förbi, och hans utkorande till Nobelpristagare skulle nu verka anakronistiskt") noterer han:

"Harald Høffding torde i længden visa sig ha varit en mera betydande personlighet än Brandes i Danmarks moderna kulturlif, men jag ansluter mig till den uppfattning, som Herr Norström framställt angående hans filosofiska arbeten, och jag kan därför icke uppskatta honom såsom fullt förtjänt af ett Nobelpris."

Indstillingen (der i øvrigt blev ekstra lang, idet Hjärne indskrev sin specialudtalelse om Troels-Lund i selve dokumentet) konkluderede, at Benito Pérez Galdós burde tildeles 1915-prisen og Karl Gjellerup 1916-prisen. Forhandlingsprotokollen viser, at komiteen havde været delt på spørgsmålet: tre af medlemmerne (Tegnér, Melin og Karlfeldt) havde stemt for en deling af prisen mellem Jakob Knudsen og Karl Gjellerup, mens to (Hjärne og Hallström) havde stemt for, at Gjellerup fik den alene.

Den litterære neutralitetspolitik gav de mindre, ikke-krigsførende lande en chance. Der var som nævnt en udbredt fornemmelse af, at det neutrale Danmark efterhånden burde have en Nobelpris. Situationen var nu den, at der blandt årets 29 kandidater (23 indstillet på normal vis og seks tilføjet af komiteen) befandt sig ikke færre end syv danske: Brandes, Gjellerup, Høffding, Jakob Knudsen, Pontoppidan, Recke og Troels-Lund, og at der endda forelå en tilsyneladende klokkeklar indstilling. Akademiet tilsidesatte imidlertid denne og gav den hensatte 1915-pris til Romain Rolland (ganske vist franskmand, men pacifist og bosat i Svejts), som Hjärne i indstillingen havde omtalt så ilde, at beslutningen fik

⁴² Specialudtalelsen forholder sig af gode grunde ikke til *Den store Humor. En psykologisk Studie*, Høffdings livsfilosofiske hovedværk, som Vedel kvitterede for 7. maj 1916.

⁴³ Svensén 2001, I, s. 354-73 (om Brandes s. 356, om Høffding s. 356-58, om Troels-Lund s. 360-70, om Recke/Pontoppidan/Knudsen/Gjellerup s. 371). Når Hjärne s. 371 lægger op til behandlingen af de fire sidstnævnte med ordene "Fyra danska namn äro denna gången föreslagna," er det nok "a slip of the pen;" de tre förstnævnte var afskrevne!

karakter af en desavouering af ham, – mens 1916-prisen blev givet til Verner von Heidenstam, en af Akademiets egne. Det utilsigtede udmærkede ved den afgørelse var, at den (da Jakob Knudsen døde i januar 1917) åbnede for den ganske vist langt fra uproblematisk deling af prisen mellem Gjellerup og Pontoppidan, – som dog i det mindste må forekomme mindre uproblematisk end alternativet, “Gjellerup-alene-løsningen.”

Hermed var Harald Høffding ude af billedet. Det var naturligvis utænkeligt, at Danmark kunne komme i betragtning igen inden for et overskueligt åremål. Uanset at prisen gives til et individ og ikke til en nation, er det som nævnt en kendsgerning, at nationerne konkurrerer, som om talen var om en sportsbegivenhed.

Som tidligere omtalt udgjorde det ikke i og for sig et problem, at Harald Høffding var filosof og ikke skønlitterær forfatter. Det afgørende var, om forfatterskabet havde oplagte kunstneriske kvaliteter. Et sådant ræsonnement var holdbart frem til århundredets midte, som det viser sig ved tildelingen af den litterære Nobelpris til filosofferne Henri Bergson i 1928 og Bertrand Russell i 1950.

SUMMARY

AAGE JØRGENSEN: *The Nobel prize for literature and the philosophers, with particular focus on Harald Høffding's candidacy 1911-16.*

This paper presents the five classical Nobel prizes by providing background information on Alfred Nobel's work as a very successful inventor and businessman, and discusses his testament and the intricate interpretative problems raised by its wording. It describes establishing the Nobel system (consisting of The Nobel Foundation, the Prize-awarding bodies, and Nobel Committees), and outlines their procedures. And it discusses how much can be known about the nomination of candidates and the selection of prize-winners, when access to the documents (nominations, candidate lists, special reports on individual candidates, general reports from the committees and minutes of meetings of the bodies involved) is given only after 50 years have elapsed. According to Nobel's will, the Literature prize should be awarded to a writer who has produced the most outstanding work with an idealistic tendency. The history of the prize therefore represents a series of attempts to interpret an imprecisely worded will. Some implications are pointed out through a closer look at the prize awarded in 1908 to the German philosopher Rudolf Eucken.

In this context, the Danish philosopher Harald Høffding's candidacy for the Nobel prize for literature is examined. Høffding was, in 1911, nominated by a Norwegian historian of literature. He achieved a very positive special assesment from the Uppsala philosopher Frans v. Schéele, but he was spurned by the Nobel committee's chairman, Carl David of Wirsén, the epigone poet who, having strong roots in Swedish and German idealism, promptly rejected that empiricism and realism could

rise above the limits of time and space to the true, spiritual reality that can provide explanations of the world. In 1912, Høffding was recommended by members of The Royal Danish Society of Science and Letters with support from around ten non-Scandinavian university philosophers. But it was not until 1916, when there were seven Danes on the Nobel committee's list, that his candidacy came up again for evaluation. The committee requested a new special assessment and this time from the Gothenburg philosopher and academy member Vitalis Norström, who in accordance with his Christian based idealism and loyalty to Wirsén's five year old evaluation, made it easy for the committee both to a) see Høffding as 'a highly educated, sophisticated, talented and influential popular philosopher with significant thorough scientific conditions and interests,' even as 'a more significant personality than Brandes,' – and to b) recommend his cousin Karl Gjellerup for the Nobel prize. The outcome was that in 1916 the academy gave the prize to one of its own, Verner von Heidenstam, – while Gjellerup the year after was paired with Henrik Pontoppidan.